

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΙΚΗΣ - ΑΝΚΑΘΕΣΤΗΤΗΣ ΚΟΝΙΣΤΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1956

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΤΟΥ 1955

ΚΛΑΣΣΙΚΟΙ, ΡΟΜΑΝΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΑΛΛΟΙ

Όπως κάθε χρόνο, έτσι και φέτος στο Πρωτοχρονιάτικο τεύχος της «Νέας Έστιας», οι αναγνώστες θα έχουν την ευκαιρία να κάνουν ένα λογοτεχνικό ταξίδι στα περασμένα. Θα ξαναθυμηθούμε μερικούς συγγραφείς που η λάμψη τους δεν έσβυσε, άλλους που το έργο τους εξακολουθεί να

συγκινεί μόνο τους φιλολογικούς κύκλους, άλλους πάλι έντελως λησμονημένους. Κλασσικούς, ρομαντικούς, συμβολιστές, (ποιητές και πεζογράφους), θ' αναπολήσουμε και η αναπόληση αυτή θα είναι σαν ευλαβική προσφορά στη μνήμη τους.

1.

TRISTAN L' HERMITE (1601 - 1655)

Στις 7 του Σεπτεμβρίου του 1655, στο μέγαρο του Δούκα της Γκύζης, του αθρόνου του, πέθανε ο Φρανσουά Λερμίτ, πια γνωστός με τ' όνομα Τριστάν Λερμίτ. μ' αυτό υπέγραφε τα ποιήματά του και τις τραγωδίες του.

Είχε, όπως μας πληροφορούν οι βιογράφοι του, μια ζωή τρικυμιώδη, γεμάτη μονομαχίες, έρωτες και περιπέτειες και υπήρξε, στην εποχή του, μια ενδιαφέρουσα μορφή και σαν άνθρωπος και σαν ποιητής. Από τους συγχρόνους του, ο Τεοφίλ κι ο Σαιντ - Αμάν τον θαύμαζαν. ο Κινώ, που έγραψε αρκετές τραγωδίες, μελοποιημένες αργότερα απ' τον Λουλλύ, δεν έπαυε να τον ληλατεί. Η «Μαριάννα» του το 1636, το χρόνο ακριβώς που θριάμβευσε ο «Σίντ» του Κορνέιγ, είχε μεγάλη επιτυχία και στις αρχές του είκοστου αιώνα ο μεγάλος Ντεμπυσσύ εμπνεύστηκε απ' τους στίχους του.

Ο Τριστάν με τη ρευστότητα του λυρισμού του, με την αρμονία του στίχου

του, με το έντονο αίσθημα της φύσης, μπορεί να θεωρηθεί σαν πρόδρομος του ρομαντισμού. Βέβαια, έγραψε συχνά ποιήματα από ανάγκη παρά πολύ έκτεταμένα και κουραστικά, αυτοσχεδίασε άλλα για να ευχαριστήσει τους ευγενείς και τις φίλες τους. Όταν όμως παρασύρεται απ' την εμπνευσή του και γράφει για τον εαυτό του, τότε η ποίησή του έχει τόνους συγκινητικούς, ζεστούς και οι εικόνες του προαναγγέλλουν το Λαμαρτίνο:

Auprès de cette grotte sombre
Où l'on respire un air si doux,
L'onde lutte avec les cailloux,
Et la lumière avecque l'ombre.

Άληθινά δεν είναι στίχοι μουσικοί; Και η ανάγνωση των έργων του, των πια εμπνευσμένων όπως είναι τό: «Promenoir des deux amants» και τό: «Les Planites d' Acante» δεν θα ήταν έντρυφημα για τους αγαπούς την ποίηση;

2.

SAINT - SIMON (1675 - 1755)

Ίδου ένας πεζογράφος, απομνημονευματογράφος μάλλον — mémorialiste — πρώτου μεγέθους. Χρειάστηκε να περάσουν διακόσια χρόνια από το θάνατό του για ν' αρχίσει ν' αποχτάει τ' όνομά του κάποια φήμη και μονάχα απ' τα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα ως τις μέρες μας, ο Σαιν - Σιμόν πήρε οριστικά την πραγματική του θέση, την αναμφισβήτητη εκείνη καθιέρωση, που χαρίζει ο χρόνος σ' ένα έργο. Κι όμως λίγοι είναι εκείνοι που διάβασαν τα περίφημα «Απομνημονεύμα-

τά» του. δεν υπήρξε μήτε πολιτικός, μήτε ποιητής, μήτε μυθιστοριογράφος, μήτε δραματικός συγγραφέας, μήτε ήθολόγος στην εποχή του. απόφυγε όσο λίγοι το θόρυβο και κλείστηκε στο γραφείο του και στον εαυτό του, γεμίζοντας χιλιάδες σελίδες, κρίνοντας και επικρίνοντας τις Βερσαλλίες, το Λουδοβίκο ΙΔ' και το περιβάλλον του, τους συγχρόνους του και τις πράξεις τους, ζωγραφίζοντας με την πένα του μεγάλους πίνακες με ζωηρά χρώματα, όπου συχνά το μαύρο, δηλαδή

ή πικρόχολη διάθεση, υπερέχει. Από τις λίγες ίσως «κακές γλώσσες» που έχει να επιδείξει μια λογοτεχνία από τους λίγους ίσως έμπαθεις ανθρώπους, αλλά κι από τὰ λίγα έξοχα κριτικά μυαλά κι από τους λίγους συγγραφείς με προσωπικό ύφος, ένα ύφος, όπως έγραψαν όλοι όσοι τον μελέτησαν, άμίμητο, άξεπέραστο. Πολύ πριν ο Μπαλζάκ γράψει τήν «Ανθρώπινη Κωμωδία» του, ο Σαιν - Σιμόν μας έδωσε μιάν άλλη «Ανθρώπινη Κωμωδία», που συναρπάζει και γοητεύει με τήν πλοκή της και τις μηχανορραφίες των ήρώων της, που υπήρξαν, αντίθετα απ' τὰ πλάσματα τής φαντασίας του Μπαλζάκ, με σάρκα και οστά, όντα, δηλαδή ύπαρκτά, με άρετές και πάθη, με προτερήματα και βίτσια, ένας κόσμος όλόκληρος, ζωντανός, ένα πανόραμα μιās ιστορικής εποχής.

Ο Σαιν - Σιμόν γεννήθηκε στα 1675 στο Παρίσι, από πατέρα ηλικιωμένο, που χρωστούσε τήν περιουσία του και τον τίτλο του στο Λουδοβίκο ΙΓ'· μεγάλωσε μακριά απ' τήν Αύλη του Λουδοβίκου ΙΔ', άφοσιωμένος στη μνήμη του προκατόχου του, του «βασιλιά των ευγενών». Σωματοφύλακας στα 17 του χρόνια, διοικητής άργότερα συντάγματος Ιππικού, παραιτήθηκε στα 1702 γιατί του άρνήθηκαν τήν προαγωγή του. Ο βασιλιάς δέν τον συχώρεσε ποτέ γι' αυτό· είναι όμως περίεργο πώς αυτός ο άνθρωπος που ο βασιλιάς δέν τον χώνευε στο βάθος και που ο ίδιος δέ χώνευε το βασιλιά, έζησε δέκα πέντε χρόνια στην Αύλη, δίχως να του δώσουν, όπως λένε, «τά παπούτσια στο χέρι», μόνο και μόνο έπειδή ήταν Δούκας και Πατρίκιος. Έτσι, ο Σαιν - Σιμόν δέν άπομακρύνθηκε από τις Βερσαλλίες και στο χρονικό αυτό διάστημα μπόρεσε, προσεχτικός παρατηρητής, να παρακολουθήσει και να κρατήσει σημειώσεις για κάθε τι που συνέβαινε στην Αύλη.

Όταν πέθανε ο Λουδοβίκος ΙΔ' κι άνάλαβε τήν Άντιβασιλεία ο Δούκας τής Όρλεάνης, ο Σαιν - Σιμόν άνάπνευσε· ήξερε καλά πώς ο Δούκας τον άγαπούσε και τον εκτιμούσε· τότε, στα 1722, έφυγε με διπλωματική άποστολή για να πάει να ζητήσει απ' το βασιλιά τής Ισπανίας το χέρι τής Ινφάντης για το Λουδοβίκο ΙΕ'. Έπειτ' απ' το θάνατο του Άντιβασιλέως, ο Σαιν - Σιμόν άποτραβήχτηκε στο μεγάλο του της όδοϋ Άγίου Δομινίκου και στον πύργο του τής Φερτέ - Βιντάμ, όπου περνούσε τὰ καλοκαίρια του· εκεί, μέσ' στη μοναξιά του, άρχισε να γράφει τὰ περίφημα «Άπομνημονεύματά» του από το 1740. Ρίχνεται στο γράψιμο με τὰ μούτρα· συμβουλευεται τις χιλιάδες σημειώσεις του, που τις έχει συγκεντρώσει από 17 χρονώ παιδί· είναι ένας σωρός από πυκνογραμμένα χαρτιά για όλα τὰ ζητήματα, πολιτικά, κοινωνικά, θρησκευτικά, για

τους λογοτέχνες και τους μεγάλους του καιρού του, για τὰ ήθη και τὰ έθιμα, για τὰ σκάνδαλα κυρίως τής Αύλης· απ' αυτό του μέσα κι απ' το ξεκαθάρισμα αυτών των σημειώσεων θα ξεπηδήσουν όλοζώντανα τ' άπομνημονεύματα. Δέν άρκείται όμως στις σημειώσεις του και τή μνήμη του· θα συμβουλευθεί άκόμα κι όσους ζούν και γνώρισαν από κοντά τήν εποχή που θέλει ν' άναστήσει, δηλαδή τους ύπουργούς, τους στρατηγούς, τους άδλοκόλακες, τους διπλωμάτες, τους γιατρούς, τις κυρίες τής Αύλης και τις άλλες γυναίκες, άκόμα και τους θαλαμηπόλους. Μ' αυτά τὰ υλικά θα φιλοτεχνήσει τή μεγαλειώδη, τή συναρπαστική τοιχογραφία του αίωνα του.

Έντιμος στο βάθος, εύλαβικός, καθολικός πιστός, δίχως μίσος για τους διαμαρτυρόμενους, σιχαίνεται κάθε καταδίωξη, κάθε άδικία, τις έκκλησιαστικές άντεγκλήσεις, αλλά μισεί, ώστόσο, το Λουδοβίκο ΙΔ' και «τή μακρά αυτή βασιλεία τής δολίας άστικής τάξεως», μισεί άκόμα βαθύτατα το Ρισελιέ και το Μαζαρίνο, όλους εκείνους που άντιπροσωπεύουν και εργάζονται για τήν άπόλυτη μοναρχία· είναι πατριώτης, φίλος των άδικημένων και συμπονεί το λαό.

Ο Σαιν - Σιμόν όμως δέν είναι άμοιρος από έλαττώματα και σαν άνθρωπος και σα συγγραφέας. Σαν άνθρωπος έχει τή «λόξα» τής ευγενικής καταγωγής του· νοιώθει άπέραντη ευτυχία για τον τίτλο του: Δούξ και Πατρίκιος· φουσκώνει σαν παγόνη και διακηρύχνει παντού πώς οι δούκες και οι πατρίκιοι πρέπει να χουν το δικαίωμα να λένε τή γνώμη τους στη διακυβέρνηση τής Γαλλίας· μεγάλο μέρος στ' άπομνημονεύματα, ο Σαιν - Σιμόν το άφιερώνει σ' αυτή τή διεκδίκηση και δώ παύει να παραπονιέται κατά του Βασιλιά και κατά του Παρλαμέντου. Είναι, μ' άλλα λόγια, χολερικός· είναι κάτι σαν τρέλλα ή χολή του, σαν όργανική μάλλον λειτουργία· απ' αυτού προέρχονται οι άντιφάσεις του για το ίδιο πρόσωπο ή για τήν ίδια ιδέα· τή χολή του όμως τήν υπαγορεύει, όπως αφήνει να πιστευθεί, ή άγάπη του, ο έρωσ του για τήν άρετή. Κ' έδω ώστόσο ύπάρχει ή αιώνια αντίφαση: ο Άντιβασιλεύς, ο Δούκας τής Όρλεάνης είναι προστάτης του και φίλος του· ο Σαιν - Σιμόν γνωρίζει καλά τή διαφθορά τής Άντιβασιλείας και πρό πάντων του προστάτη του, γιατί ο Δούκας τής Όρλεάνης, εκτός απ' τις διάφορες έρωμένες του, δέ δίστασε να κάνει έρωμένη του από δέκα τεσσάρων χρονώ μάλιστα και τήν ίδια του τήν κόρη· ο Σαιν - Σιμόν, φορώντας όπως πάντα τή μάσκα του, μηχανορραφεί και πετυχαίνει να παντρευτεί ή κόρη του Άντιβασιλέως με τον έγγονό του Λουδοβίκου ΙΔ', το Δούκα του Μπερρύ, κ' ένθου-

σιάζεται όταν ή Δούκισσα του Σαιν - Σιμόν, δηλαδή ή ίδια του ή γυναίκα, διορίζεται ως κυρία της Τιμής μιās τόσο ενάρετης πριγκήπισσας! Παρόμοιες ασυνέπειες είναι πάμπολλες στ' απομνημονεύματα, γιατί ό Σαιν - Σιμόν υπηρετεί την αλήθεια κατά τόν προσωπικό του τρόπο, με ιδιοτέλεια και συχνά ή αλήθεια τών Ισχυρισμών του είναι υποπτη. Πολλά γεγονότα της Αύλης τών Βερσαλλιών φωτίζονται μ' άλλο φώς όταν διαβάζουμε τ' απομνημονεύματα· είναι τó φώς πού ρίχνουν πάνω τους τά μάτια του Σαιν - Σιμόν· τά μάτια του είναι τά κύρια όπλα του και ή άπύθμενη περιέργειά του· δέν του ξεφεύγει τίποτα και κάθε βράδι κρατεί με κάθε λεπτομέρεια σημειώσεις· απ' αυτές τις σημειώσεις, πού θ' αποτελέσουν πάνω από ένενήντα πέντε μεγάλα τετράδια, θά πάρει τó ύλικό του, καθώς κι απ' τó Ήμερολόγιο του Ντανζώ, θά τó επεξεργαστεί και θά γράψει, αργότερα, τά περίφημα Ήπομνημονεύματά του. Νά για ποιό λόγο ή αλήθεια, όπως τή φωτίζει, είναι υποπτη· δέ μπορεί νά είναι άμερόληπτος, ούτε κι άπόλυτα άντικειμενικός. Γράφει για τήν ίδια του τήν εύχαρίστηση και συχνά διαστρέφει τά γεγονότα για δική του ωφέλεια· δέν παύει όμως, στο βάθος, νά είναι πατριώτης, νά ενδιαφέρεται πραγματικά για τήν τύχη της Γαλλίας,

νά καταγγέλλει τή διαφθορά και κάθε κατάρχηση, νά σκέφτεται τó μέλλον και νά νοιάζεται για τή βελτίωση της ζωής του λαού πού ύποφέρει. Από τήν άποψη αυτή ό Σαιν - Σιμόν είναι ένας πρόδρομος· βλέπει πολύ μακριά και διαισθάνεται τή γαλλική Ήπανάσταση.

Τ' «Ήπομνημονεύματα» του Σαιν - Σιμόν είναι ή άπαράμιλλη τοιχογραφία μιās εποχής. Χάρη σ' αυτά ή Ιστορία ζωντανεύει, γιατί αυτός ό άξεπέραστος παρατηρητής, ό τόσο περίεργος, έγραψε τήν κωμωδία του καιρού του, με πλοκή, ήρωες, έπεισόδια, μιá κωμωδία πού, συχνά, αποτυπώνεται στο χαρτί με βιτριόλι. Είναι ζωγράφος με περίφημη ψυχολογική διαίσθηση και παρασύρεται τόσο από τó θέμα του, ώστε τó ύφος του ν' άποχτάει κίνηση, περιγραφική δύναμη, πάθος. Τά πορτραίτα πού χαράζει του Λουδοβίκου ΙΔ', της Μαντάμ Ντε Μαιντενόν, του Φενελόν, του Δελφίνου και τóσων άλλων, με τόση δξυδέρκεια, τόση παρατηρητικότητα, τόση ψυχολογική άνάλυση προαναγγέλλουν τόν Μαρσέλ Προύστ. Ό Σαιν - Σιμόν απ' τις ιδέες του άνήκει στον αιώνα του, απ' τήν Ιδιοσυγκρασία του είναι σύγχρονός μας κ' ένας απ' τούς σπουδαιότερους «μοντέρνους» Γάλλους πεζογράφους.

3.

MONTESQUIEU (1689 - 1755)

Τόν ίδιο χρόνο πού πεθαίνει ό Σαιν - Σιμόν, πεθαίνει κ' ένας άλλος περίφημος συγγραφέας, ό Μοντεσκιέ. Κι ό ένας κι ό άλλος εξακολουθούν και σήμερα νά είναι μιá ζωντανή παρουσία· ίσως πολύ περισσότερο ό δεύτερος. Σπεύδω νά υπογραμμίσω πώς ό Μοντεσκιέ είναι τó ίδιο, όπως κι ό Σαιν - Σιμόν, ένας άνθρωπος, ένας πεζογράφος της εποχής μας· μ' άλλα λόγια «μοντέρνος». Δούξ και Πατρίκιος ό Σαιν - Σιμόν· Βαρόνος ό Μοντεσκιέ· και οι δυό από γενιά άριστοκρατική. Αυτό, ώστόσο, δέν έμποδίζει, μήτε τόν ένα, μήτε τόν άλλο, νά μαστιγώνει τήν κοινωνία. Ό Σαιν - Σιμόν είναι ό άνθρωπος της Αύλης, πού στο τέλος, κλείνεται στον έαυτό του, ξαναζει, με τή φαντασία του, όλη του τή ζωή και γράφει τ' απομνημονεύματά του· ό Μοντεσκιέ, δικαστικός, σοφός, έπιστήμονας, μέλος της Ακαδημίας τών Ήπιστημών του Μπορντώ, (1716)— σέ ηλικία δηλαδή 27 χρονών (γεννήθηκε στις 18 του Γενάρη του 1689),— μέλος της Γαλλικής Ακαδημίας, (1728), μέλος της Βασιλικής Έταιρίας του Λονδίνου (1729), είναι ό άνθρωπος της δράσεως. Ό Σαιν - Σιμόν ταξιδεύει, όπως είδαμε, μιá φορά και πηγαίνει με ειδική άποστολή στην Ήσπανία· ό Μοντεσκιέ είναι μέγας ταξιδιώτης κι αυ-

τό για τήν άτομική του εύχαρίστηση· έπισκέπτεται τή Γερμανία, τήν Αύστρια, τήν Ήταλία, τήν Έλβετία και τήν Όλλανδία (1728 - 1731)· και τó 1729, με τó Λόρδο Σέστερφηλντ, τήν Αγγλία· και σ' αυτό είναι μοντέρνος, σέ μιάν εποχή μάλιστα πού οι μετακινήσεις είναι δύσκολες και κοπιαστικές.

Άρχίζει τó έργο του με δυό έπιστημονικά κείμενα, δυό ύπομνήματα προς τήν Ακαδημία τών Ήπιστημών του Μπορντώ για τήν ήχώ και για τή χρήση τών νεφρικών αδένων και σχεδιάζει μιá φυσική Ιστορία της γής. Τó 1720 δημοσιεύει τó Λόγο του για τή βαρύτητα τών σωμάτων και για τά αίτια της διαφάνειας τών σωμάτων. Τó 1721 εκδίδονται άνώνυμα, στο Άμστερνταμ, οι «Περσικές Ήπιστολές» ή έπιτυχία τους είναι καταπληκτική κι απ' τή μιá μέρα ως τήν άλλη τ' όνομα του Μοντεσκιέ είναι στα χείλη όλων κι ό συγγραφέας γίνεται δεκτός στα πιό άριστοκρατικά σαλόνια.

Στά τέλη του ΙΖ' αιώνα ή Περσία ήταν πολύ της μόδας. Ή μετάφραση τών «Χιλίων και μιās νύχτας» του Γκαλλάν στα 1708 είχε ένθουσιάσει τó κοινό με τó άνατολίτικο χρώμα, τά ήθη και τις συνήθειες τών μακρινών, τών έξωτικών χωρών. Οι

«Περσικές Έπιστολές» του Μοντεσκιέ καλλιέργουν ακριβώς την τάση του κοινού προς τον εξωτισμό, μόνο που στα κείμενα αυτά αναλαμβάνει τα δικαιώματά της ή σάτιρα, μιὰ σάτιρα τσουχτερή, μαστιγωτική, διανθισμένη με περιγραφές κάπως ακόλαστες. Ο Ουσμπέκ κι ο Ρίκα, δυο Πέρσες, φτάνουν στην Εύρωπη, στο Παρίσι, τα τελευταία χρόνια της βασιλείας του Λουδοβίκου ΙΔ' κι άπορούν και έξι-στανται άπ' την ευρωπαϊκή ζωή, που φυσικά την επικρίνουν στα γράμματά τους προς τους δικούς τους. Καυτηριάζοντας όμως τα ήθη με τους Πέρσες του, ο Μοντεσκιέ βρίσκει την ευκαιρία να κατηγορήσει όλόκληρο το καθεστώς, τους οικονομολόγους, την κατάχρηση των προνομίων των ευγενών, την άκόρεστη πλεονεξία των αυλοκολάκων' μαστιγώνει το δεσποτισμό του Λουδοβίκου ΙΔ' που τον μισεί το ίδιο, όπως κι ο Σαιν - Σιμόν, και περιγράφει πώς η άπόλυτη μοναρχία έκφυλίζεται τελικά στο δεσποτισμό ή προετοιμάζει τη δημοκρατία. Έτσι, κάτω άπ' το μανδύα της φαντασίας, ο Μοντεσκιέ καταγγέλλει το δεσποτισμό και την τυραννία ενός άπολυταρχικού, όλόκληρωτικού καθεστώτος. Υπάρχουν επαναστατικά σπέρματα στο έργο αυτό, που κρύβονται μ' επιμέλεια κάτω άπ' την άραχνοϋφαντη πλοκή και τις έρωτικές σκηνές.

Αυθόρμητα έρχεται τότε το έρώτημα: Τι ρόλο έπαιξε ο έρωτας στη ζωή του Μοντεσκιέ; Ο Σαιν - Σιμόν δεν είχε καμιά έρωτική περιπέτεια, παντρεύεται τη Δεσποινίδα Ντε Λόρζ, που του χαρίζει δυο άσχημότατα παιδιά, αλλά ζει μαζί της ήρεμα κ' ευτυχισμένα' κι ο Μοντεσκιέ παντρεύεται, σε ηλικία μάλιστα 26 χρονών, την Ίωάννα Λαρτίγκ, μιὰ χαριτωμένη κοπέλα και η συμβίωσή τους είναι άρμονική' ώστόσο, κάποιες περιπέτειες κόβουν την καθημερινή μονοτονία, όπως φαίνεται άπ' την άλληλογραφία του. Η παράδοση ισχυρίζεται πώς το δεύτερο έργο του «Ο Ναός της Κνιδίας Άφροδίτης», που κυκλοφόρησε άώνυμα μ' επιτυχία πολλή για τις τολμηρές, έλευθεριάζουσες περιγραφές του, ο Μοντεσκιέ το έμπνεύστηκε άπό τη Δεσποινίδα Ντε Κλερμόν, πριγκήπισσα έξ αίματος, μιὰ ωραιότατη γυναίκα, που δεν άπόμεινε άναίσθητη στις έρωτικές ίκεσίες του συγγραφέα. Το έργο αυτό έριξε στην άγκαλιά του Μοντεσκιέ πολλές τρυφερές υπάρξεις' όπως όμως μάς βεβαιώνει ο ίδιος, πάντα άποχωρίστηκε άπ' τις έρωμένες του όταν αντιλαμβανόταν πώς τον είχαν βαρεθεί. «Πρέπει να κόβεις άπότομα τις σχέσεις με τις γυναίκες, γράφει ο ίδιος' τίποτα δεν καταντάει πιο άνυπόφορο άπό μιὰ παλιά ξεζουμισμένη υπόθεση».

Η δόξα και η άξια όμως του Μοντεσκιέ δε βασίζεται ούτε στις «Περσικές

Έπιστολές», ούτε στο «Ναό της Κνιδίας». Βρίσκεται στους «Στοχασμούς για τα αίτια της άκμής και της παρακμής των Ρωμαίων» (1734) και πρό πάντων στο «Πνεύμα των Νόμων» (1748), έργα ώριμότητας και τα δύο. Είκοσι χρόνια της ζωής του αφιέρωσε ο Μοντεσκιέ στο «Πνεύμα των Νόμων». Θα τα υπαγορεύσει μάλιστα τα τελευταία κεφάλαια γιατί, δυστυχώς, τα τελευταία χρόνια της ζωής του θα τα περάσει τυφλός, αυτός που τόσο είχε αγαπήσει το φώς και στη φύση και στο πνεύμα.

Οι νέες ιστορικές έρευνες γύρω άπό τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία έρμήνευσαν πολλά σκοτεινά σημεία με τρόπο έπιστημονικότερο' ώστόσο, οι «Στοχασμοί» δεν παύουν να είναι ένα έργο στέρεο, βαθύ, με άπόψεις πρωτότυπες και ιδέες καινούργιες, κυρίως για την έποχή του. Ο Μοντεσκιέ έκθέτει με σαφήνεια το βάθος της ρωμαϊκής ψυχής, την άγάπη για την έλευθερία, την πατρίδα, την ισχύ των στρατιωτικών θεσμών και του πνεύματος της πειθαρχίας' ζωγραφίζει τους έμφύλιους άγώνες, που καταπνίγονται μόλις έμφανιστεί ο έξωτερικός κίνδυνος' την καρτερία των έθνών μπροστά στην ήττα και την άπόφαση ενός λαού να μην υπογράψει ειρήνη με τον έχθρό του παρά όταν τον νικήσει, αφήνοντας όμως τους ήττημένους να ζουν σύμφωνα με τα ήθιμά τους κι άπόλυτη έλευθερία στη θρησκεία τους και στη σκέψη τους. Αυτά για την άκμή των Ρωμαίων. Οι έμφύλιοι πόλεμοι όμως που προκαλούν τις διχόνοιες της Γερουσίας, οι μακρινοί πόλεμοι όπου ο στρατιώτης, σαν έξόριστος, νοιώθει να μαραίνεται ο πατριωτισμός του, η άσυγκράτητη διαφθορά των ήθων, οι προγραφές, που, άπ' το Σύλλα ως τον Αύγουστο, συντρίβουν με το φόβο την άντοχή των ψυχών, η δουλεία, η πολυτέλεια, η τυραννία των διαφόρων Αυτοκρατόρων, η καταστροφή της Δυτικής Αυτοκρατορίας άπό την εισβολή των βαρβάρων, η άργή άγωνία της Αυτοκρατορίας της Άνατολής, ίδου τα κυριότερα αίτια της παρακμής των Ρωμαίων. Το συμπέρασμα είναι ότι η Ρώμη καταστράφηκε γιατί θέλησε να κατακτήσει τον κόσμο. Μήπως το ίδιο δεν έπαθε, στις μέρες μας, και η Γερμανία του Χίτλερ; Για πρώτη φορά, χάρη στο Μοντεσκιέ, η ιστορία έξετάζεται μέσ' άπ' τα γεγονότα και τα ιστορικά δεδομένα' οι «Στοχασμοί» είναι έργο μεθοδικής έρευνας και φιλοσοφημένης ιστορίας.

«Το Πνεύμα των Νόμων» δεν είναι έγχειρίδιο δικαίου, είναι έργο δικαστικής κοινωνιολογίας μακράς πνοής, που άποβλέπει να έξηγήσει ότι οι νόμοι και τα ήθιμα των λαών, διαφορετικοί φυσικά σε κάθε χώρα και σε κάθε έποχή, συσχετίζονται με αίτια, φυσικά άπ' τόνα μέρος, —κλιματολογικές συνθήκες, φύση του έδά-

φους, γονιμότης τῆς φυλῆς—καὶ ἠθικὰ ἀπ' τὸ ἄλλο,—ἦθη, ἔθιμα, τρόποι διαβιώσεως, ἀντιλήψεις θρησκευτικές, κοινωνικές, ἱστορικές καὶ λαϊκὲς παραδόσεις. Οἱ νόμοι δὲν εἶναι ἡ ἔκφραση τῆς αὐθαίρετης θελήσεως τοῦ νομοθέτη, ἀλλὰ τὸ προϊόν, τὸ ἀπόσταγμα πολλῶν κοινωνικῶν παραγόντων, «οἱ ἀναγκαῖες σχέσεις ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴ φύση τῶν πραγμάτων».

Τονίσαμε στὴν ἀρχὴ πὼς ὁ Μοντεσκιέ εἶναι μοντέρνος καὶ ἀκριβῶς ἡ ἀντίληψη τοῦ δικαίου ἀπ' τὸ συγγραφέα στὸ κοινωνιολογικὸ ἐπίπεδο ἀντιστοιχεῖ μὲ τὴ σύγχρονη ἀντίληψη τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ μιὰ μεταφυσικὴ τῆς ἱστορίας ἢ τῆς ἠθικῆς, τὸ γεγονός εἶναι ὅτι ἡ συμπεριφορὰ τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται ἀπ' τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον του, ἐπηρεασμένο ὁμοῦς ἀπὸ διάφορους παράγοντες συνηθειῶν, παραδόσεων, θεσμῶν.

Πὼς εἶναι δυνατό «Τὸ Πνεῦμα τῶν Νόμων» νὰ μὴν ἐνδιαφέρει τὸ σύγχρονο ἄνθρωπο, ὅταν ὁ Μοντεσκιέ ἐρευνᾷ κ' ἐξετάζει τίς ἀνθρώπινες κοινωνίες κάτω ἀπὸν πρίσμα καθαρὰ ἐπιστημονικόν; Βέβαια, οἱ ἀντιλήψεις καὶ τὰ ἱστορικὰ καὶ κοινωνιολογικὰ δεδομένα τοῦ συγγραφέα ξεπεράστηκαν ἀρκετὰ ἀπὸ τίς ἀρχαιολογικές, ἐθνολογικές ἀνακαλύψεις, ἀπὸ τὴ γρήγορη, τὴν ἀστραπιαία ἴσως ἐξέλιξη ἑνὸς κόσμου, ἑνὸς σύμπαντος ποὺ κατόρθωσε νὰ δαμάσει καὶ νὰ καταστήσει ὑποχείριό του τὸ ἄτομο. Οἱ ἐπὶ μέρους παρατηρήσεις τοῦ Μοντεσκιέ δὲν ἀνταποκρίνονται σήμερα στὶς ἀντιλήψεις μας· οἱ γενικεύσεις του ὁμοῦς ἔχουν τὴν ἀξία τους. Ὁ Μοντεσκιέ, πρῶτος αὐτός, εἶδε τὴν ἐπίδραση τοῦ πολιτικοῦ παράγοντος στὴ διαμόρφωση μιᾶς κοινωνίας. Μήπως στὶς μέρες μας ἡ ἐπίδραση αὐτὴ ἔπαυσε νὰ εἶναι λιγότερο δραστικὴ; Ἡ ἀνάλυση τῆς ἀγγλικῆς μοναρχίας ἀπ' τὸν Μοντεσκιέ ἀνταποκρίνεται ἀκριβῶς στὴ σύγχρονη πο-

λιτικὴ διάρθρωση τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας: ὑπάρχουν καὶ σήμερα ἡ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων καὶ ἡ Βουλὴ τῶν Λόρδων· ὑπάρχουν καὶ σήμερα οἱ πανάρχαιοι θεσμοὶ καὶ οἱ ἀκατάλυτες παραδόσεις· ἡ προσκόλλησις σὲ ἔθιμα μεσαιωνικά καὶ ἡ ἀφοσίωσις τῶν Ἀγγλῶν στὴ βασιλικὴ οἰκογένεια. Ἐξάλλου ἡ δεσποτεία, ἡ τυραννία τῶν βασιλέων τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου ἡ ἐλευθερία πνίγεται, ἡ σκέψη ἀλυσοδεύεται ἀπ' τὸ φόβο μιᾶς ἐπαναστάσεως, ἡ δεσποτεία τῶν παρωχημένων αὐτῶν καιρῶν, θυμίζει τὰ ὀλοκληρωτικά, τὰ ἀστυνομικὰ κράτη ποὺ δὲν ἔσβυσαν ἀπ' τὸν πλανήτημα καὶ ποὺ ἡ τυραννία τους εἶν' ἐνδεικτικὴ ἑνὸς ἀπολυταρχικοῦ πνεύματος. Ὁ Μοντεσκιέ πρεσβεύει κι ἀναλύει τὴν ἀρετὴν, βάση τῆς δημοκρατίας, τὴν ἰσότητα καὶ τονίζει πὼς τὰ μικρὰ Κράτη δὲν εἶναι σὲ θέσιν νὰ ὑπερασπίσουν τὴν ἐλευθερία τους καὶ τὴν ἐσωτερικὴ τους ἀσφάλεια παρὰ μόνο μὲ μιὰν ὁμοσπονδία. Δὲν προαναγγέλλει λοιπὸν τὴ Βρετανικὴ Κοινοπολιτεία, ἴσως καὶ τὸν Ο.Η.Ε.; Ὑπερασπίζει ἀκόμα τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου, καταδικάζει τίς πολιτικὲς δίκες, ὅπου ὁ κατηγορούμενος εἶναι ἀνίκανος νὰ ὑπερασπίσει τὸν ἑαυτό του, γιὰ τὴ συχνὰ τὸ δικαστήριον τοῦ ἀποσπᾷ μὲ τὴ βία τὴν ὁμολογία τῆς ἐνοχῆς του. Αὐτὸ δὲ θυμίζει τίς πολιτικὲς δίκες τοῦ Παραπετάσματος; Ἴδου γιὰ τὸ Μοντεσκιέ, δυὸ αἰῶνες μετὰ τὸ θάνατό του, παραμένει ζωντανὴ παρουσία καὶ βρίσκεται στὸ πρῶτον ἐπίπεδον τῆς ἐπικαιρότητας. Ἀλλὰ καὶ οἱ «Σκέψεις» καὶ τὸ πορτραῖτον, ποὺ ὁ ἴδιος φιλοτέχνησε γιὰ τὸν ἑαυτό του, καὶ ἡ ἐνδιαφέρουσα ἀλληλογραφία του ὀλοκληρώνουν τὴν προσωπικότητά του, μιὰ προσωπικότητα ἀληθινὰ συναρπαστικὴ, ποὺ ἀνάλυσε μὲ καταπληκτικὴ δεξυδέρκεια καὶ ψυχολογικὴ διεύδυση μοναδική, πολλὰ ἀπὸ τὰ φλέγοντα προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας.

4.

FLORIAN (1755 - 1794)

Ὁ καυμένος, «ὁ γλυκὸς Φλοριάν», ὅπως τὸν ἀποκάλεσαν οἱ σύγχρονοί του. Ποιὸς τὸν θυμᾶται σήμερα; Μόνον οἱ μαθητὲς ξέρουν τ' ὄνομά του ποὺ ἀποστηθίζουν μερικὸς μύθους του. Κι ὁμοῦς ἡ φήμη του διατηρήθηκε πάνω ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια καὶ οἱ χαλκογραφεῖς ἀπαθανάτισαν τὴ μορφή του καὶ τοὺς ἥρωες τῶν μύθων του. Ἦταν «κάποιος» στὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, μὲ ταλέντον, ἀκόμα καὶ μὲ μεγαλοφυΐαν, ἀφοῦ τὸν σύγκριναν μὲ τὸν Λαφονταίν καὶ τὸν «ρουφούσαν» ὅπως κ' ἐκείνον. Πολλοὶ μάλιστα «λίαν εὐαίσθητοι» ἔκλαιγαν διαβάζοντας τοὺς στίχους του! Ἦταν ὁ ἐνά-

ρετος ποιητής, ὁ διδακτικὸς, αὐτὸς ὁ ἄκακος, ὁ ἀφελής, ὁ εὐγενικὸς νοικοκυράκος. Καὶ τί δὲν ἔγραψε: κωμωδίες, ἀρλεκινάδες, ποιμενικά εἰδύλλια, μύθους. Ποιὸς διαβάζει σήμερα τὴ «Γαλάτεια», τὴν «Ἐστέλλα» καὶ τὴν μετάφραση τοῦ «Δὸν Κιχώτη»; Μονάχα οἱ μῦθοι του δὲν ξεχάστηκαν ἐντελῶς καὶ βρίσκονται στὶς ἀνθολογίες. Ὅχι ὅλοι, οἱ πῶς χαρακτηριστικοί, ὅπως: «Ὁ Τυφλὸς κι ὁ Παραλυτικὸς», «Οἱ χάρτινοι πύργοι», «Ἡ μαῖμου καὶ ἡ μαγικὴ λατέρνα».

Τὸν καυμένο, τὸ γλυκὸ Φλοριάν, ποὺ ἡ Γαλλία τὸν ξαναθυμήθηκε τὸ 1955, δυὸ

αίῳνες ἔπειτ' ἀπ' τῆ γέννησὴ του, καὶ τὸν του, ἐντοιχίζοντας μιὰ πλάκα στὸ σπίτι
τίμησε ἐπίσημα στὴ Σῶβ, στὴ γενέτειρά του, ὅπου εἶδε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

5.

AUGUSTE BARBIER (1805 - 1882)

*Ἄλλος λησμονημένος ὁ Μπαρμπιέ, παρ' ὅλη τῆ μεγάλη του φήμη καὶ τοὺς «Ἰάμβους» του, πού γαλούχησαν τὴν ἐποχὴ του μὲ τὸ ἀσυγκράτητο μαστίγωμα καὶ τὸ θανάσιμο μῖσος ἐναντίον τοῦ Ναπολέοντος. Ὅχιτῶ ποιητικὲς συλλογές, διηγήματα, ἀναμνήσεις, μεταφράσεις, ἀνοίξαν στὸ Μπαρμπιέ τὸ 1869 τίς πύλες τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας μὲ 18 ψήφους, ἐνῶ ὁ Θεόφιλος Γκωτιέ, κατὰ πολὺ ἀνώτερός του, ἠττήθηκε. Κι ὁμοίως ὁ Γκωτιέ δὲ δίστασε νὰ ἐξυμνήσει τὸν ἀντίπαλό του: «Ἐπειτ' ἀπὸ τίς μέρες τοῦ Ἰουλίου—γράφει—ὁ Αὐγουστος Μπαρμπιέ ἄφησε νὰ σφυρίζει τὸ μαστίγιο τῶν «Ἰάμβων» του καὶ προκάλεσε ζωερὴ ἐντύπωση μὲ τὸ λυρισμὸ τῆς σάτιρας, τὴ βιαιότητα τοῦ τόνου καὶ τὴν ὀρμὴ τοῦ ρυθμοῦ. Ἡ κλίμακα αὐτῆ, ἐναρμονισμένη μὲ τὴν ταραχώδη ἔ-
Στὸ ἐρ χόμενο τὸ τέλος)

ξαψη τῶν πνευμάτων, ἦταν δύσκολο νὰ συνεχιστεῖ σὲ καιροὺς πιὸ εἰρηνικοὺς. «Τὸ Κλάμμα», ταξιδιωτικὴ εἰκόνα τοῦ ποιητῆ ἀπὸ τὴν Ἰταλία, ἔχει συγκριτικὰ χρῶμα πιὸ γαλήνιο κι ὁ κεραυνὸς πού ἀπομακρύνεται δὲ βροντᾷ παρά μὲ ὑπόκωφα ρολίσματα. «Ὁ Λάζαρος» περιγράφει τὴ δυστυχία τῶν ἀθλίων πού πιέζονται ἀπ' τὸ βάρος τοῦ πολιτισμοῦ, τοὺς βόγγους τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ παιδιοῦ, αἰχμαλωτισμένους ἀπ' τὰ δόντια τῶν μηχανῶν, καὶ τοὺς θρήνους τῆς φύσης πού ἀναταράζεται ἀπ' τίς ὑποσχέσεις τῆς προόδου».

*Ἀπὸ περιέργεια μποροῦμε νὰ ξαναδιαβάσουμε σήμερα τοὺς «Ἰάμβους» καὶ κάποια ἄλλα ποιήματα τοῦ Μπαρμπιέ γιὰ ν' ἀντιληφθοῦμε κάτι ἀπ' τὸ κλίμα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΛΕΥΚΟ ΧΙΟΝΙ

*Καλῶς ἦρθες, λευκὸ χιόνι,
καλῶς ἦρθες!*

**Ὅλες οἱ καπνοδόχες καπνίζουν,
ὅλα τὰ παράθυρα εἶναι σφαιλιστά,
ὅλα τὰ σπίτια στρωμένα.*

*Καλῶς ἦρθες, λευκὸ χιόνι,
λευκὴ σελίδα ἀρίγνωτο χαρτί
γιὰ νὰ γράψουν οἱ γιαγιάδες
τὰ παραμύθια τους.*

*Καλῶς ἦρθες, λευκὸ χιόνι,
σ' ἀγαπῶ πολὺ,
γιατὶ μοῦ γλυκαίνεις τὴν καρδιά,
γιατὶ μοῦ ἀπαλύνεις τὰ νεῦρα,
καλῶς ἦρθες, καλῶς ἦρθες . . .*

*Καλῶς ἦρθες, λευκὸ χιόνι,
ὕλη εὐπλαστική,
γιὰ νὰ φτιάξουν οἱ μικροὶ καλλιτέχνες
τὰ ἐφήμερ' ἀγάλματά τους.*

*Καλῶς ἦρθες, λευκὸ χιόνι,
ἀπόλυτη ἠρεμία,
ζωὴ κλεισμένη στὰ σπίτια,
μαλακὴ γῆ.*

ΗΛΙΑΣ ΚΡΑΝΙΩΤΗΣ